

LIBOR VYKOUPILO

SHAYSOVO POVSTÁNÍ A VZNIK AMERICKÉ ÚSTAVY

Ukončení války za nezávislost neznamenalo ve svých důsledcích vyřešení všech rozporů, které zmítaly třinácti anglickými koloniemi v Severní Americe ve druhé polovině 18. století. Buržoazní revoluce, která šla ruku v ruce s bojem za nezávislost, nepřinesla celé americké společnosti stejné možnosti. Moc na sebe strhly nejzámožnější vrstvy, mezi nimiž byli vedle zemědělské aristokracie z jihu a velkých podnikatelů a obchodníků ze severu i lichváři, kteří bohatli z půjček vládám jednotlivých států i soukromým osobám. Naproti tomu nepříznivé ekonomické důsledky zničující občanské války nejtěživěji dopadly na farmáře a vůbec na střední a nižší vrstvy americké společnosti. To vedlo hned od prvních poválečných let k silnému sociálnímu napětí.

Na sklonku minulého století se pro označení 80. let 18. století v amerických dějinách (tedy období těsně po úspěšné revoluci) ujal termín „kritické období“. Do literatury tento název zavedl svou stejnojmennou prací John Fiske,¹ a i když šlo o pojem, který předtím nebyl neznámý, Fiskovi patří zásluha o jeho prosazení. Celkově k jeho knize můžeme mít řadu výhrad, především pro autorovu konzervativnost a z ní pramenící tendenčnost; jedno mu však upřít nelze, že totiž do historiografie uvedl termín, který výstižně charakterizoval toto období, a je proto užíván dodnes.

Základním problémem tohoto kritického období byla ekonomická situace nově vzniklého státu. I když ukončení války s sebou přineslo určité zlepšení stavu,² celkově hospodářství Spojených států setrvalo v hlubokém úpadku. Nejzávažnější byl chaos panující v oblasti státních financí.

¹ Fiske, J.: *The Critical Period of American History, 1783—1789*, Boston, New York 1888. Srovnej: Umanskij, P. B.: *Problemy pervoj amerikanskoy revoljucii*, in: *Osnovnyje problemy istorii SŠA v amerikanskoy istoriografii. Ot kolonialnogo perioda do graždanskoj vojny 1861—1865 gg.*, Moskva 1971, s. 78—79.

² Aptheker, H.: *Early Years of the Republic. From the End of the Revolution to the First Administration of Washington (1783—1793)*, New York 1976, s. 30. Jensen, M.: *The New Nation. A History of the United States during the Confederation, 1781—1789*, New York 1967, s. 256.

V období osvobozené války vydaly jednotlivé státy značné množství papírových asignací, jejichž celková hodnota dostoupila na počátku 80. let závratné sumy kolem půl miliardy dolarů.³ Není proto divu, že cena papírového dolaru v poměru ke stříbrnému klesala velmi rapidně: na počátku roku 1779 to bylo 8 : 1, v květnu již 24 : 1 a na sklonku roku se stříbrný dolar měnil za 40 papírových. Další úpadek byl ještě strmější, takže nakonec, když kongres nařídil výměnu papírových asignací za tvrdou měnu, směňovaly se v Marylandu 1 : 40, v New Yorku 1 : 128, v Severní Karolině 1 : 800 a v Georgii a Virginii dokonce 1 : 1000.⁴ Prudký pokles hodnoty peněz s sebou nesl rapidní růst cen, a to především cen základních spotřebních předmětů a potravin. Tento vývoj pochopitelně zasahoval nejtěživěji ekonomicky nejslabší vrstvy obyvatelstva. Výměna papírových peněz situaci zadlužených farmářů nezlepšila, naopak. Namísto „levných“ papírových peněz, které dlužník dostal původně zapůjčeny, byl nyní nucen vracet dluh i platit daně ve stříbrné měně.⁵

Otázka papírových peněz se tak stala jedním z hlavních bodů všech lidových hnutí. V průběhu války za nezávislost Kontinentální kongres platil papírovými penězi armádu, za tyto peníze kupoval i potraviny, výzbroj a výstroj od farmářů a armádních dodavatelů. Po výměně těchto peněz za stříbro ale zastavil přijímání papírových asignací při splácení dluhů i při placení daní. Prakticky to znamenalo, že veškerá tíha finančních problémů byla vložena na bedra lidu. Farmáři, dělníci i drobní podnikatelé, kteří tvořili většinu obyvatelstva, měli tak vlastně zaplatit náklady na vedení války.⁶

Zadluženost nebyla jen problémem jednotlivců. Současně obrovsky narostl i státní dluh.⁷ Státní pokladna byla prázdná a stát nebyl schopen zaplatit ani veteránům války za nezávislost. Situaci ještě více komplikoval mírový příliv levného anglického zboží, kterému domácí produkce nemohla konkurovat. Farmáři tak nemohli realizovat svou výrobu na trhu, což spolu s vysokými daněmi a dávkami zhoršovalo situaci i sociálně silnějších středních vrstev. Tvrdá měna, pokud nezmizela v kapsách lichvářů a spekulantů, odplývala za oceán. Nedostatek oběživa omezil ekonomické vztahy mezi obyvatelstvem na pouhou naturální směnu.

Farmáři, ale i řemeslníci a dělníci požadovali rozhodnou demokratizaci společenského systému a zlepšení životních podmínek. Rostoucí nespokojenost měla za následek vypuknutí prvních povstání již v roce uzavření míru s Anglií. V červnu 1783 vzbouřený oddíl americké armády zamířil přímo na Philadelphii, aby tak donutil kongres ke splnění svých požadavků. Kongres se stejně jako před hrozbou Angličanů rozutekl, ale vojáky se nakonec podařilo uklidnit sliby. Přesto ihned po evakuaci anglic-

³ Jen samotný kongres vydal za 200 miliónů papírových dolarů a jednotlivé státy přispěly více než 250 milióny. Viz Fursenko, A. A.: *Vojna za nezávislost i obrazovanie SŠA*, in: *Očerki novoj i novějšej istorii SŠA*, 2 sv., Moskva 1960, sv. 1., s. 101.

⁴ Nettels, C. P.: *Roots of the American Civilisation*, New York 1946, s. 674, 675.

⁵ Taylor, C. C.: *The Farmer's Movement, 1620—1920*, New York 1953, s. 23 nn.

⁶ Fursenko, A. A.: *Oboštrenije klassovoj bor'by. Prinjatije konstitucii 1787 g.*, in: *Istorija SŠA, 1607—1877*, Moskva 1983, díl 1., s. 174.

⁷ McLaughlin, A. C.: *The Confederation and the Constitution, 1783—1789*, New York—London 1905, s. 59.

kých jednotek z Ameriky přistoupily vládnoucí vrstvy k rozpuštění armády jako potencionálního zdroje nespokojenosti.⁸

Tím se ovšem situace nevyřešila. Nespokojenci byli sice zbaveni zbraní, ale příčina jejich nespokojenosti odstraněna nebyla. Zbídačování obyvatelstva pokračovalo nevidanou měrou. Vězení se plnila dlužníky, počet procesů s nimi prudce stoupal. Jediný příklad za mnohé, v r. 1786 ve věznici v městečku Concordu bylo za dluhy uvězněno třikrát více lidí než za ostatní zločiny a ve městě Worcester to bylo dokonce dvacetkrát více.⁹ Nejnapjatější situace byla na severu, v Nové Anglii. Už v roce 1782, tedy ještě na sklonku války, přepadla skupina ožebračených nájemců půdy budovu hlavního soudu v Massachusetts s cílem zastavit vymáhání dluhů. Později se podobná vystoupení rozšířila i do řady dalších států. Všude žádala chudina vydání „levných“ papírových peněz a možnost platit jimi (nebo přímo zemědělskými produkty) dluhy a daně. Někde se k tomuto požadavku přidaly i vrstvy plantážníků a kupců, kteří postrádali v dostatečném množství oběživo a tak v letech 1785—1786 byly v sedmi státech oficiálně vydány papírové peníze.¹⁰ Tato opatření skutečně alespoň částečně zlepšila postavení farmářů a tam, kde se k nim připojilo i zmírnění systému vymáhání dluhů a možnost platit je v naturální formě, což bylo uskutečněno převážně na jihu, předešlo se větším povstáním chudiny.¹¹

Nová Anglie však výhody těchto úlev nepoznala. Snad jediné ve státě Rhode Island, kde měli v kongresu většinu drobní farmáři, se podařilo prosadit a z velké míry i dodržovat zákony ve prospěch dlužníků.¹² V sousedním Massachusetts byla situace zvláště těžká. Massachusettská ústava byla jednou z nejkonzervativnějších a chránila pečlivě majetek bohatých vrstev. Zchudlým farmářům pak odnímalala právo hlasovat i zastávat úřady, vzhledem k vysokému majetkovému censu. Stát byl silně zadlužen — suma dosáhla k roku 1786 celkem 7 mil. liber šterlinků.¹³ Sněmovna proto vypisovala vysoké daně a soudy tvrdě pronásledovaly dlužníky neschopné platit.

Přepadení budov soudů, jak jsme se s ním setkali v r. 1782, se stalo o několik let později v Nové Anglii poměrně častým jevem. Vzbouřenci ničili doklady o dlužích a osvobozovali uvězněné dlužníky. Hlavními hesly bylo zrušení dluhů a snížení daní. Celé hnutí mělo nikým neorganizovaný, živelný charakter, což mu nedávalo příliš velkou šanci na úspěch.

⁸ Fursenko, A. A.: *Vojna za nezávislost...*, s. 102—103.

⁹ Špotov, B. M.: *Vosstanije amerikanskich fermerov pod rukovodstvom Daniela Šejsa (1786—1787 gg.)*, Novaja i novějšaja istorija, Moskva 1975, č. 4, s. 57. Zde také další číselné údaje. Apthecker, H.: c. d., s. 32—34, uvádí ale počet nižší. Stejně tak: Rochester, A.: *Amerikanskij kapitalizm 1607—1800*, Moskva 1950, s. 114.

¹⁰ Šlo o státy Rhode Island, Pensylvánie, New Jersey, New York, Georgia, Severní a Jižní Karolína. Srovnej: Taylor, C. C.: c. d., s. 35.

¹¹ *The Papers of Thomas Jefferson*, ed. by J. P. Boyd, vol. XI., Princeton 1955, s. 279.

¹² Fursenko, A. A.: *Vojna za nezávislost...*, s. 103; Špotov, B. M.: c. d., s. 56.

¹³ Schlesinger, A. M.: *New Viewpoints in American History*, New York 1928, s. 187.

V tomto směru připomínalo hnutí tzv. „regulátorů“ na počátku revolučních bojů. Je tedy příznačné, že účastníci vystoupení v Massachusetts přijali stejně jako jejich předchůdci v r. 1765 v Severní Karolině shodné označení — regulátoři.¹⁴

Z celé řady revolučních vystoupení farmářů v průběhu 80. let 18. století je typické povstání v Massachusetts z let 1786—1787, které podle svého vůdce získalo název Shaysovo.¹⁵ O samotném Danielu Shaysovi toho příliš mnoho nevíme. Máme údaje o jeho působení v americké armádě v letech 1775—1780, kde dosáhl hodnosti kapitána a byl jedním z mála, kteří byli vyznamenáni generálem Lafayettem čestnou zbraní. Šavli, kterou takto obdržel, musel ale krátce po svém demobilizování prodat, neboť byl zcela bez prostředků.¹⁶ Po skončení války za nezávislost sdílel Shays běžný osud většiny válečných veteránů. Byl sice několikrát zvolen do místní správy, ale již v r. 1784 byl pohnán před soud za nezaplacení dluhu 12 dolarů. V roce 1786 už podepsal dlužní úpis na 18,5 miliónu.¹⁷

Shays nepatřil (alespoň fakticky, názorově jistě ano) mezi massachusettské povstalce od samého počátku. Když asi 1500 nespokojených farmářů, převážně bývalých vojáků, přerušilo 29. srpna 1786 zasedání soudu v Northamptonu, nebyl ještě mezi nimi. Ale už v průběhu září jej spoluobčané vyzvali, aby se staral o vojenský výcvik regulátorů a od této doby se datuje jeho významná role v povstání, do jehož čela se nakonec dostal.

První vystoupení, v němž sehrál Daniel Shays už vedoucí úlohu, se odehrálo 26. září 1786 ve Springfieldu. Tam bylo svoláno zasedání Nejvyššího soudu státu Massachusetts, který měl projednávat jednak žaloby

¹⁴ Špotov, B. M.: *Vosstanije...*, s. 59. Dyer, W. A.: *Embattled Farmers*, New England Quarterly, 1931, sv. 4., s. 464. Srovnej: Špotov, B. M.: *Fermerskoje dviženije v SŠA*, Moskva 1982.

¹⁵ Shaysovo povstání bylo v americké literatuře popsáno v několika monografiích převážně objektivistického charakteru — viz: Starkey, L. M.: *A Little Rebellion*, New York 1955; Jameson, J.: *American Revolution Considered as a Social Movement*, Princeton 1926; Morgan, F. S.: *The Birth of the Republic, 1776—1789*, Chicago 1956; Hofstadter, R.: *Reflections on Violence in the United States*, in: *American Violence. A Documentary History*, New York 1970; Feer, R. A.: *Shay's Rebellion and the Constitution: A Study in Causation*, The New England Quarterly, vol. XLII., 1969, č. 3, s. 388—410; Szatmary, D. P.: *Shay's Rebellion. The Making of an Agrarian Insurrection*, Amherst 1980 a další. Cenným pramenem je publikace současníka povstání Minot, G. R.: *History of the Insurrections in Massachusetts in 1786 and the Rebellion Consequent Thereon*, Worcester, 1788; 2. vyd., Boston 1810; 3. vyd., New York 1971. Ze sovětských prací alespoň: Špotov, B. M.: *Fermerskoje dviženije v SŠA*, Moskva 1982; týž: *Vosstanije amerických fermérov pod rukovodstvom Daniela Šejsa (1786—1787 gg.)*, Novaja i novjšaja istorija, Moskva 1975, č. 4, s. 54—68; český pouze Brůhová, Vlasta: *Lidová hnutí v době amerického boje za nezávislost*, rkp. diplomové práce, nedatován, 76 s.

¹⁶ Základní údaje o Shaysově životě nám poskytuje *Encyklopedia Britannica*, 1947, sv. 20, s. 472 a podrobněji: *The Encyclopedia Americana*, 1928, sv. 24, s. 688. Dozvídáme se zde, že se Shays narodil v r. 1747 v Hopkintonu ve státě Massachusetts, r. 1772 se oženil a v r. 1775 byl povolán do armády. Vyznamenal se u Bunker Hill a byl povýšen na seržanta. Za účast v bitvě u Ticonderogy obdržel hodnost poručíka (1776) a když se v dalším roce vyznamenal i u Saratogy, byl povýšen na kapitána. Srovnej i Špotov, B. M.: *Vosstanije...*, s. 59.

¹⁷ Špotov, B. M.: *Fermerskoje dviženije...*, s. 61—62.

pro dluhy, jednak také obvinění ze vzpoury, týkající se dosavadních bouřlivých událostí ve státě. Guvernér J. Bowdoin¹⁸ dal příkaz jednotkám milice, aby zasedající soud chránily. Vládních vojáků generála Sheparda bylo na 900, povstalců asi o třetinu více, ale hůře vyzbrojených.¹⁹ K vojenskému střetnutí nakonec nedošlo, neboť „rozvážnost jejich vůdce (je myšlen D. Shays) odvrátila útok na vládní vojska“. To hlásil generál H. Knox, hlava vojenské správy Spojených států, do Bostonu i do Philadelphie. K tomu ještě prorocky dodal: „Nespokojenost s vládou rozmáhající se v tomto hrabství dosáhla hrozivé úrovně a změní se podle všeho v něco vážného“.²⁰ Je třeba ještě dodat, že přes určitou převahu neměl ani podle názoru současníků Shepard příliš velikou naději na úspěch. V případě otevřené srážky totiž hrozilo reálné nebezpečí, že se většina příslušníků státní milice připojí na stranu povstalců.²¹ Rada historiků v této souvislosti připomíná, že je třeba brát do úvahy kromě přímých účastníků povstání i množství sympatizujících.²²

Kongres a vláda státu Massachusetts poté, co prozkoumaly doklad generála Knoxe a doplnily jej o údaje dodané rozvědkou, došly k názoru, že je třeba radikálně zasáhnout. „Současné nepořádky je třeba potlačit silou“ — k tomuto závěru došli všichni představitelé vládnoucí třídy, a i když jeho autorem byl generál Knox, souhlasil s ním bez výhrad i guvernér Bowdoin. Ten také vydal proklamaci, která jedním dechem hlásala obyvatelům státu snahu vyhnout se krveprolévání a občanské válce a současně prohlašovala právo vlády přijmout libovolná opatření „na potlačení nynějších nepokojů a vůbec jakýchkoliv povstání, ať vypuknou kdekoliv“.²³ S názorem vlády se ztotožňovala i obchodní a lichvářská oligarchie. Důkaz podala tím, že za necelých 24 hodin jenom bostonské kupectvo dalo dohromady částku 40 tisíc liber šterlinků na zachování „zákona a pořádku“.²⁴ Za tyto prostředky vyzbrojila vláda jednotky, které byly pod velením generála Benjamina Lincolna odeslány na pomoc generálu Shepardovi do Springfieldu.

Ani povstalci však nezaháleli. Agenti generála Sheparda zachytili oběžník podepsaný Shaysem, ve kterém se mimo jiné praví: „Pánové, podle získaných informací se generální kurie rozhodla potrestat všechny, které podezřívá z narušování soudních jednání. Proto vás prosím, abyste shromáždili mužstvo a zajistili, aby všichni byli ozbrojeni a měli po šedesáti nábojích na muže; a také aby každý byl schopen kdykoliv nastoupit“.²⁵ Další dopis měl za úkol shromáždit povstaleckou hotovost do městečka

¹⁸ James Bowdoin byl guvernérem státu Massachusetts v letech 1785—1787. Srovnej Fursenko, A. A.: *Obostrenije...*, s. 177.

¹⁹ Špotov, B. M.: *Vosstanie...*, s. 59. Z 1200 povstalců bylo střelnými zbraněmi vyzbrojeno jen 900 — Špotov, B. M.: *Fermerskoje dviženije...*, s. 63; jiné prameny uvádějí pouze 600 — Dyer, W. A.: *Embattled Farmers...*, s. 469.

²⁰ Minot, G. R.: c. d., 3. vyd., s. 739, 752.

²¹ Warren, J. P.: *The Confederation and the Shays' Rebellion*, *American Historical Review*, 1905—1906, vol. 11, s. 46.

²² Fursenko, A. A.: *Obostrenije...*, s. 178.

²³ *Tamtéž*, s. 178.

²⁴ Nichols, J. P. a R. F.: *The Republic of the United States. A History*, New York—London 1942, vol. 1, s. 254.

²⁵ Starkey, L. M.: c. d., s. 91.

Worcester nedaleko Bostonu. Píše se v něm mimo jiné: „... prosím vás, abyste tento dopis vyhlásili, určili muže a přidělili potraviny nám na pomoc... rozhodli jsme se hájit. Naše věc je současně i věcí vaší...“.²⁶ V poměrně krátké době se ve Worcesteru shromáždilo na tisíc povstalců. Je dnes těžké říci, měl-li Shays v úmyslu vzít útokem hlavní město státu — Boston, jak tvrdí někteří autoři,²⁷ nebo jen mínil demonstrovat své síly a donutit vládu, aby přistoupila na některé ústupky.²⁸

S vrcholem povstání na sklonku r. 1786 je spojeno i vytvoření tzv. Výboru sedmnácti, který vznikl v hrabství Hampshire pod vedením kapitána Greye. Tento výbor měl za úkol verbovat rekruty, cvičit je, zajišťovat potraviny, výstroj a výzbroj a také šířit proklamace a výzvy k obyvatelstvu. Jedna z výzev určená obyvatelstvu hrabství Hampshire říká: „... současný nákladný způsob vymáhání dluhů a velký nedostatek peněz vedou k tomu, že naše vězení... budou plna nešťastných dlužníků a nakonec se větší část obyvatelstva dostane do situace, kdy nebude moci sloužit ani sama sobě, natož vlasti. Lidé, kteří vystoupili na obranu právu lidu, podléhají zatčení bez soudu a vyšetřování... a budou nespravedlivě potrestáni. Podle zákonů o vzpouře je soudům a šerifům, pomocníkům šerifů a konstáblům dána neohraničená pravomoc, která je činí beztrestnými, i když jednají ze msty, nenávisti či závisti“. Vedoucí povstání současně ve své výzvě odmítli podezření, že jednají jako emisaři Londýna. Analogický dopis byl k vytištění předán i novinám „Hampshire Herald“.²⁹

Na konci roku 1786 tedy povstání dosáhlo kulminačního bodu. Původní různorodé požadavky začaly pozvolna přerůstat v organizované a plánovitě hnuté odporu. Jasný a určitý plán pro nejbližší období ale Shaysovi chyběl. Někteří autoři mu právě v této době vytýkají nerozhodnost a váhavost.³⁰ Přesto však Shays odmítal všechny nabídky, aby opustil povstalce, vzdal se a kajicně čekal na milost. Naopak v této situaci se rozhodl pro největší vojenskou akci celého povstání. Aby předešel vojska generála Lincolna postupující do Springfieldu, rozhodl se zaútočit na toto městečko první a získat zde v miliční zbrojnici výzbroj a výstroj pro svoje špatně vybavené mužstvo. 25. ledna 1787 se tedy Shaysovi povstalci pokusili o doposud největší vojenský podnik. 1200 špatně vyzbrojených rebelů však neodolalo kartáčové palbě čtyř děl, která měl generál Shepard hájící springfieldský arsenál k dispozici. Útok skončil neúspěšně.³¹

Shaysovi se sice podařilo ještě posílit svůj oddíl o další dobrovolníky, takže dosáhl počtu kolem 2000 mužů,³² ale byl nucen dále ustupovat. Lincoln v této situaci poslal povstalcům další ultimátum, ve kterém Shay-

²⁶ Tamtéž, s. 101.

²⁷ Fursenko, A. A.: *Vojna za nezávislost...*, s. 105, nebo Brůhová, V.: c. d., s. 49.

²⁸ Špotov, B. M.: *Vosstanije...*, s. 61.

²⁹ Minot, G. R.: c. d., s. 83—87.

³⁰ Morris, R. B.: *Insurrection in Massachusetts — America in Crisis. Fourteen Crucial Episodes in American History*, ed. by Aaron, D., New York 1952, s. 41—43.

³¹ Hall, V. B.: *Politics without Parties: Massachusetts 1780—1791*, Pittsburgh 1972, s. 225. Někteří autoři mylně uvádějí, že Shaysovi povstalci springfieldský arsenál dobyli: Rochester, A.: *Amerikanskij...*, s. 114.

sovi po okamžité a bezpodmínečné kapitulaci sliboval milost.³³ Nemohl však splnit jeho požadavky záruky beztrestnosti pro účastníky povstání. Když pak poznal, že Shays vyjednáváním získává čas, rychlým pochodem překvapil jádro jeho sil u Petershamu. Podařilo se mu bez boje zajmout větší část povstalců demoralizovaných hladem a zimou. Jádru povstaleckých sil v čele s Shaysem se podařilo uniknout do Vermontu. Některé samostatné oddíly ještě bojovaly, ale porážka u Petershamu 3. února 1787 znamenala konec organizovaného hnutí. Zbytky rebelů se uchýlili do pohraničních oblastí Virginie, Connecticutu a New Yorku. Guvernér Bowdoin ještě na počátku dubna oznamoval poslancům kongresu za stát Massachusetts, že povstání ještě nebylo zcela potlačeno díky pomoci a podpoře, která je vzbouřencům poskytována ze sousedních států.³⁴ Poslední oddíly v pohraničních oblastech působily ještě v květnu.

„Jejich věc byla správná, ale beznadějná,“ napsal americký historik Dyer, „bili se za svá práva stejně úporně jako ti, kteří bojovali u mostu v Concordu“.³⁵ V soudobém poměru sil bylo povstání odsouzeno k nezdaru. Vládnoucí třída se rozhodla dát všem potencionálním následovníkům Shaysa a jemu podobných jasnou výstrahu. Čtrnáct hlavních organizátorů a neaktivnějších účastníků povstání bylo odsouzeno k trestu smrti. Řada dalších byla pohnána před soud, kde obdržela nejrůznější tresty.³⁶ Řadoví účastníci byli stejně jako regulátoři v Severní Karolině propuštěni poté, co odpřisáhli, že se již nikdy nezúčastní vzpoury proti vládě.

Bylo by nepřesné si myslet, že vládnoucí třída při potlačování Shaysova povstání disponovala pouze kárnými opatřeními. Řada protivníků lidového hnutí si zcela správně uvědomovala potřebu změn, které by lid uklidnily a neutralizovaly jeho vůli k odporu. Některé ústupky proto byly logickým pokračováním taktiky vládnoucí třídy z dob války za nezávislost.³⁷ Povstalecký duch obyvatel státu Massachusetts se tedy mohl uplatnit. Na jarních volbách v r. 1787 se podařilo radikálně změnit obsazení generální kurie, do které se dostala skupina Shaysových příznivců. Byl zvolen i nový guvernér, John Hancock, který byl znám svými liberálními názory.³⁸ Výsledkem bylo naplnění některých hesel povstání — zrušení vězení pro dlužníky, snížení daní. Současně byly anulovány

³² Minot, G. R.: c. d., s. 128.

³³ Tamtéž, s. 118—119.

³⁴ Špotov, B. M.: *Fermerskoje diviženije* . . . , s. 83.

³⁵ Dyer, W. A.: c. d., s. 477—478.

³⁶ Minot, G. R.: c. d., s. 172. Odsouzen byl dokonce i jeden ze členů Sněmovny státu Massachusetts, který po zaplacení vysoké pokuty byl pro výstrahu postaven pod šibenici s oprátkou na hrdle.

³⁷ Fursenko, A. A.: *Obostrenije* . . . , s. 182.

³⁸ John Hancock byl předchůdcem Jamese Bowdoina v guvernéřském úřadě, zastával tuto funkci od r. 1780 do r. 1785. Od svého druhého nástupu na jaře 1787 byl ve funkci až do své smrti 8. 10. 1793.

i všechny rozsudky smrti. Shays, na jehož hlavu byla vypsána odměna 750 dolarů, byl rovněž omilostněn.³⁹

„Povstání Daniela Shayse bylo pokusem lidových mas prohloubit revoluci plebejskými metodami.“⁴⁰ V Massachusetts získalo hnutí regulátorů masový charakter, ale i tak počet povstalců nepřevyšoval tři tisíce mužů.⁴¹ Jinde bylo rebelů ještě méně, a tak vlna lidových vystoupení, ačkoliv zasáhla v podstatě všechny státy USA, byla příliš atomizovaná na to, aby mohla vést k celkovému úspěchu.

Vystoupení lidových mas v 80. letech 18. století mělo účinky, které co do významu lze srovnat s bostonským pitím čaje. Ohlas povstání proběhl celou zemí a není tedy divu, že Shaysovým povstáním byli nuceni se zabývat i všichni vedoucí činitelé války za nezávislost. Větší podiv však vzbuzuje, že téměř všichni zaujali stanovisko až krajně odmítavé a prosazovali nejtvrďší opatření proti povstalcům. Dokonce i představitelé typu Samuela Adamse byli pro potrestání povstalců.⁴² Přitom Samuel Adams byl mezi ideology americké revoluce poněkud atypický. Byla pro něj totiž charakteristická „idea efektivního mechanismu lidové kontroly vlády, kontroly jako záruky reálné demokracie“. Ale abstraktní Adamsův princip nevydržel srážku s realitou a třídní pozice jej donutila vystoupit proti Shaysovu povstání s tím, že „pretenze k republice je třeba řešit jinak“.⁴³ I George Washington navrhoval rozhodná opatření, která by zamezila dalším „nepořádkům“. „Jestliže nemáme dost síly, abychom se s nimi vypořádali,“ psal J. Madisonovi „kde máme záruky, že si člověk může být jist životem, svobodou a majetkem?“⁴⁴

Přitom lze říci, že povstání bylo potlačeno poměrně snadno, a přes své radikální požadavky nedosáhlo rozmachu protifeudálního boje rolnictva v anglické buržoazní revoluci v 17. století nebo ve francouzské buržoazní revoluci, která bezprostředně následovala. V americké revoluci zaznívá hlas nemajetných, požadujících svůj podíl na vládě, poměrně slabě. Příčinou je zřejmě to, že proletarizace venkovského obyvatelstva ještě nezašla tak daleko jako v Anglii, kde už proběhl proces prvotní akumulace a kde ohrazování znamenalo sehnání množství rolníků s půdy a jejich totální pauperizaci. Na druhé straně vývoj nedosáhl ani úrovně Francie,

³⁹ Po obdržení milosti se Shays vrátil k rodině do Pelhamu, ale brzy raději opustil stát Massachusetts a přesídlil do Sparty ve státě New York. Žil v chudobě a teprve v 70 letech získal penzi veterána války za nezávislost — 20 dolarů měsíčně. Za datum jeho úmrtí se považuje 29. září 1825 — dožil se tedy 78 let. Srovnej: Starkey, L. M.: c. d., s. 251; Dyer, W. A.: c. d., s. 480.

⁴⁰ Fursenko, A. A.: *Obostrenije...*, s. 181.

⁴¹ Špotov, B. M.: *Vosstanije...*, s. 66. Někteří autoři naproti tomu uvádějí daleko vyšší čísla — Taylor, C. C.: c. d., s. 35, uvádí počet 8—10 tisíc povstalců. Odtud zřejmě čerpá i Jan Navrátil, když uvádí počet 8000. Navrátil, J.: *Stručné dějiny USA*, Praha 1977, s. 61.

⁴² Sogrin, V. V.: *Idejnyje tečenija v Amerikanskoj revolucii XVIII veka*, Moskva 1980, s. 286—287. Srovnej Maier, P.: *Coming to Terms with Samuel Adams*, American Historical Review, 1976, vol. 81, s. 27.

⁴³ Karimskij, A. M.: *Revolucija 1776 goda i stanovlenije amerikanskoj filosofii*, Moskva 1976, s. 99—100.

⁴⁴ Fursenko, A. A.: *Obostrenije...*, s. 181.

kteřá v té době oplývala daleko bohatší sociální škálou venkovského obyvatelstva, které bylo široce majetkově diferencováno.⁴⁵

Přesto Shaysovo povstání vyvolalo obavy a povzbudilo hlasy volající po silné vládě. „Ještě nikdy jsem nezaznamenal tak velké změny ve veřejném mínění jako je ta, která se nedávno odehrála v tomto státě (míněn Massachusetts) v otázce posílení moci Kongresu nejen v oblasti obchodu, ale i celkově“, psal Knoxovi bostonský kupec S. Higginson. „Měli byste ze skutečnosti povstání v tomto státě vyvodit silné argumenty ve prospěch účinné centrální vlády“.⁴⁶ Prohloubení politické krize konfederace a snaha vůdců buržoazie o nalezení východiska ze slepé uličky vedla až k „revoluci v názorech“ (Madisonův termín), která směřovala k myšlenkám na omezení demokracie a upevnění státní moci. Na počátku prosince 1786 píše v tomto duchu Madison Jeffersonovi: „... důkazy nebezpečných defektů konfederace vyvrátily názory nejzarputilejších odpůrců její reformy“. I Madison tedy začíná vidět ve Shaysově povstání „nebezpečný defekt“ a orientuje se na vytvoření silné vlády. Zřejmě ho neuklidnilo ani Jeffersonovo ujištění, že „defekty naší konfederace jsou tak nepatrné ve srovnání s těmi, které existují ve všech ostatních zemích světa, že naši občané se bez jakékoliv pochyby nacházejí v nejšťastnější možné politické konstelaci“.⁴⁷

Jeffersonovi, který byl v době povstání vyslancem v Paříži, se tyto bouře, které k smrti vylekaly příslušníky jeho třídy ve vlasti, v měřítku celosvětové situace jeví jako nevýznamné překročení normální hladiny politické aktivity lidu. „Jeho těžké postavení vyvolalo zcela zbytečné činy“, píše Madisonovi, ale „nepokoje vlastní demokracii“ jsou menším zlem než monarchie. „Tento nedostatek dokonce plodí dobro. Předchází degeneraci státu a uspokojuje všeobecný zájem o státní věci. Myslím si, že malá vzpoura jednou za čas je dobrá věc, stejně nutná v politickém světě jako bouře ve světě fyzikálních jevů“.⁴⁸

Bezprostřední účastníci to ovšem viděli jinak. Už v průběhu masových lidových vystoupení se ozývaly hlasy, které požadovaly spravedlivou ústavu, která by odpovídala potřebám lidu. Ale nebyly to ony, které stály bezprostředně u zrodu nové konstituce. Naopak. Demokratické požadavky lidu spolu s vlnou revolučních bouří, která vyvrcholila Shaysovým povstáním, vedly vádnuoucí třídu k názoru, že je ve státě třeba obnovit „zákon a pořádek“. A právě k tomu měla posloužit nová ústava, která by potvrdila současné rozdělení moci a chránila vládnoucí třídu před „hrůzami nekontrolovatelné demokracie“ a „našla (pro ni) svého druhu útočiště před demokracií“.⁴⁹ Požadavky, které vzbouřenci kladli vládnoucí třídě, přesáhly úroveň drobných hospodářských ústupků a v pozdějších

⁴⁵ Jefimov, A. V.: *SŠA. Puti razvitija kapitalizma*, Moskva 1969, s. 407—408. Srovnej Špotov, B. M.: *Vosstanije ...*, s. 66.

⁴⁶ *Annual Report of the American Historical Association for the Year 1896, vol. I.*, Washington 1897, s. 743, 751.

⁴⁷ Pečatnov, V. O.: *Gamilton i Džefferson*, Moskva 1984, s. 146.

⁴⁸ *Tamtéž*, s. 145—146.

⁴⁹ Jensen, M.: *The New Nation ...*, s. 426 nn.

hodnocení byly považovány dokonce za komunistické, i když to bylo zjevné přecenění jejich dosahu.⁵⁰

Generál Knox psal G. Washingtonovi, že v Nové Anglii je 12—15 tisíc zoufalců, kteří „věří, že majetek Spojených států byl zachráněn před zabráním Brity společným úsilím všech, a proto že se má stát společným majetkem všech“. Washingtonova odpověď: „V každém státě jsou výbušniny a jediná jiskra může způsobit požár“, vyjadřovala tehdejší obavy všech „mužů zásad a majetku“.⁵¹

Stejně jako všichni radikální demokraté zasažení ve svých třídních zájmech byli pro potlačení Shaysova povstání, tak se sjednotili i při prosazování nové konstituce, která jim, stejně jako ostatním příslušníkům vládnoucí třídy měla být garantem jejich moci proti případným tlakům zdola. Pouze Thomas Jefferson vybočil poněkud z řady. Samozřejmě se nepostavil bezprostředně na stranu povstalců, ale sám fakt vzniku povstání posuzoval jako důkaz narušení lidských práv, což podle něj vyžadovalo použití jiných opatření než pouze represivních.⁵² Jeffersona zajímala neshodnost systému formálně demokratických voleb poskytnout zastoupení ve státních orgánech středním a nižším vrstvám společnosti. Shaysovo povstání jej nepřivedlo (na rozdíl od federalistů) na myšlenku pevnější ruky, kterou prý společnost potřebuje, ale dovedlo jej k názoru, že povstání jsou nějak spjata s charakterem vytvořených sociálních vztahů. Z tohoto hlediska byly Jeffersonovy názory na problém garance suverénních práv lidu a nezadatelných práv člověka názory myslitele, který jako jeden z mála příslušníků vládnoucí třídy nezůstal u úzkého pojetí konstitucionalismu, ale prostudoval tuto otázku v širším pojetí dalších sociálních procesů.⁵³

V podstatě celého hnutí za rekonstrukci vládního systému byly skryty i motivy hospodářské. Články konfederace byly příliš slabé, aby dokázaly jednotlivým státům vnutit alespoň některá všeobecně platná opatření. V zájmu buržoazie i plantážníků bylo odstranění celních překlad mezi jednotlivými státy a nalezení nových odbytišť náhradou za trhy ztracené po válce za nezávislost. Místo toho státy neusilovaly o vzájemnou dohodu a umožnily Anglii, aby se snažila dále prohlubovat hospodářskou krizi USA tím, že navazovala obchodní kontakty s jednotlivými státy odděleně a podporovala plantážnický jih. Kongres v tomto směru nedokázal podniknout nic. Nedařilo se mu ani zvýšit mezinárodní prestiž třinácti bývalých kolonií, naopak po Shaysově povstání narážel v mezinárodních snahách na nezájem diplomaticky se jakkoliv sblížovat s rozvrácenou republikou, jejíž konec byl podle odhadu odborníků v dohlednu. Stejnou

⁵⁰ Srovnej Nevins, A. a Commager, H. S.: *The Pocket History of the United States*, New York 1943, s. 120, kde se doslovně říká: „General Knox wrote Washington that New England had 12 or 15 thousand desperate men who held what would now be called Communist views“. Rovněž Jakub Malý psal u nás v 70. letech minulého století v této souvislosti o „kvašení nespokojených živiů“ a o tom, že „i hlavy pozdvíhalo komunismus, všemu společenskému pořádku záhubou hrozič“; viz Malý, J.: *Soustátí severo-americké a jeho ústava*, Praha 1872, s. 22.

⁵¹ Nevins, A. a Commager, H. S.: *c. d.*, s. 120.

⁵² Karimskij, A. M.: *c. d.*, s. 236.

⁵³ *Tamtéž*, s. 234—235.

nemohoucnost projevoval Kontinentální kongres i v otázce řešení finančních problémů, v otázce západního pohraničí i v dalších otázkách, jejichž vyřešení bylo pro majetné vrstvy otázkou existenční. Ukázalo se, že Kongres nebyl fakticky centrální vládou, ale volným sdružením, debatující společností třinácti států, z nichž každý žádal suverenitu a řešil sám své vlastní potřeby.⁵⁴

Válečné ohrožení bylo jediným pevným tmelem nově vznikajícího státu. V okamžiku kdy pominulo zmizela i potřeba uznávat jakékoli centrální vedení, jakoukoliv centrální správu. Společenským a ekonomickým zájmům buržoazie odpovídala silná vláda a silná vláda nemohla najít oporu ani ve stávajících Článcích konfederace ani v činnosti Druhého kontinentálního kongresu. Upevnění centrální moci bylo tedy pro vládnoucí třídu nutné a G. Washington byl jeden z prvních, který to postřehl. Už krátce po rozpuštění armády se obrátil dopisem na všechny státy a vyzýval je, aby daly federální vládě takovou orientaci, která „by jí umožnila plnit ty úkoly, kvůli kterým byla vytvořena“.⁵⁵ V srpnu 1786 se obrací již daleko naléhavěji na představitele jednotlivých států a znovu zdůrazňuje nutnost vytvoření silné vlády, která by byla schopna rozšířit svoji moc na všechny státy.⁵⁶ Později i do dopisů nevzrušeného Washingtona proniká vážná obava, když na jaře 1787 píše Jeffersonovi do Paříže: „Stát (lze-li to ještě nazvat státem) je otřesen do základů a může být vyvrácen první explozí. To je konec: jestli včas nenajdeme síly k odporu, nevyhnutelně bude následovat zmatek a anarchie“.⁵⁷

Z této paniky jasně vyplývají obavy před lidovým hnutím a signalizují nám krok doprava, který museli učinit všichni bývalí revolucionáři a demokraté, aby uhájili své mocenské pozice. Jak jsme viděli, nevyhnuli se tomu ani tak radikální stranici revoluce jako Samuel Adams, o to méně to překvapuje u plantážníka Washingtona. I poněkud podivné sblížení aktivního republikána Madisona s konzervativci typu Hamiltona je vysvětlitelné tím, že v době zostření třídních rozporů byly skupinové půtky podřízeny požadavkům vyšších stranických zájmů. Velcí plantážníci z Ji-hu (Madison byl advokátem jejich zájmů) byli nuceni najít v kardinálních otázkách vnitřní politiky společný jazyk se severními průmyslníky a bankéři.⁵⁸

Výsledkem aktivity federalisticky zaměřeného křídla vládnoucí třídy a rovněž z velké části osobní iniciativy G. Washingtona bylo svolání Ústavního konventu, jehož úkolem bylo zprvu přepracovat a inovovat Články konfederace. Pro cíle, které toto ústavodárné shromáždění sledovalo, je příznačné jeho složení i způsob jednání. Ústavní konvent byl svým složením konzervativnější než Druhý kontinentální kongres. Delegáti byli jmenováni legislaturami jednotlivých států, do nichž byli zá-

⁵⁴ Brůhová, V.: c. d., s. 51.

⁵⁵ McLaughlin, A. C.: c. d., s. 70.

⁵⁶ Fursenko, A. A.: *Vojna za nezávislost...*, s. 107; srovnej i *Sources and Documents Illustrating the American Revolution 1764—1788*, ed. by S. E. Morison, Oxford 1953, s. 216.

⁵⁷ Pečatnov, V. O.: c. d., s. 146.

⁵⁸ Karimskij, A. M.: c. d., s. 226—227.

stupci volení podle vysokého volebního censu.⁵⁹ Ze 73 delegátů z dvanácti států (Rhode Island delegaci nevyslal) se jich na jednání dostavilo 55. Z nich bylo 40 majitelů cenných státních papírů, 14 spekulantů s půdou, 15 otrokářských plantážníků, 24 bankéřů a 12 obchodníků a průmyslníků.⁶⁰ Účastníci tvořili současně i politickou elitu států, neboť zde bylo zastoupeno 8 signatářů Prohlášení nezávislosti, 42 bývalých delegátů kontinentálních kongresů a 11 důstojníků Washingtonovy osvobozené armády.⁶¹ Thomas Jefferson zasedání Ústavního konventu označil za „shromáždění polobohů“.⁶² Typické je i to, že jednání probíhala za zavřenými dveřmi a že na jednotlivých zasedáních se zpravidla nepodílelo více jak 30 delegátů. Většinu materiálů zpracoval dvanáctičlenný výbor a na závěrečném hlasování se zúčastnilo jen 42 zasedajících.⁶³

I když sestava konventu byla poměrně stejnorodá, názory jednotlivých delegátů se přece jen lišily. Nakonec proto došlo ke shodě na platformě centristů, reprezentovaných „mírným federalistou“ J. Madisionem.⁶⁴ Idea silné centrální moci byla vyvážena značnou samostatností jednotlivých států. Ústřední moc byla rozdělena, a to mezi Kongres s mocí zákonodárnou, Nejvyšší soud s mocí soudní a prezidenta, spojujícího funkci hlavy státu, nejvyššího velitele a předsedy vlády a vybaveného mocí výkonnou. Tak byla vytvořena rozdělením moci „rovnováha sil“. Celkově však byl politický systém zaměřen na maximální posílení centralizace.⁶⁵

Přístup delegátů shromáždění k požadavkům lidu se projevil zejména při posuzování otázek volebního práva. To bylo nakonec po dlouhých debatách omezeno na pouhých 3% celkového obyvatelstva tím, že státy obdržely právo určovat samy volební census. Původní návrh B. Franklina na všeobecné volební právo byl zamítnut.⁶⁶ Jedním ze základních úkolů nové ústavy bylo postavit pevnou hráz proti jakémukoliv revolučnímu hnutí. Jak správně poznamenal americký historik Jensen na adresu členů Ústavního konventu, kteří podle něj viděli hlavní zlo v demokracii a snažili se proto vytvořit systém opatření, která by omezila politickou aktivitu mas požadujících rozšíření svých práv.⁶⁷

Z tohoto hlediska byla konstituce z r. 1787 svým způsobem paktem vládnoucí třídy proti lidu.⁶⁸ Byla hospodářským dokumentem, vytvořeným lidmi, o jejichž ekonomické zájmy bezprostředně šlo, dokumentem budo-

⁵⁹ Volební census vyžadoval majetek podle jednotlivých států 200—250 liber šterlinků nebo 250—300 akrů půdy. Viz Nikiforov, A. S. a Saveljev, V. A.: *Konstitúcia SŠA: kodeks buržuaznoj demokratii*, Voprosy istorii 1977, č. 9, s. 81.

⁶⁰ Beard, Ch. A.: *An Economic Interpretation of the Constitution of the United States*, New York 1913, s. 151.

⁶¹ *Tamtéž*, s. 149.

⁶² Dye, T. a Zeigler, H.: *The Irony of Democracy*, Belmont 1975, s. 31.

⁶³ Keenan, J.: *The Constitution of the United States*, Homewood 1975, s. 10.

⁶⁴ Sogrin, V. V.: c. d., s. 270.

⁶⁵ Fursenko, A. A.: *Obostrenije...*, s. 188.

⁶⁶ Z tehdejšího celkového počtu obyvatel 3,927.000 (z toho černochů 757.000) obdrželo volební právo pouze 120.000; viz Navrátil, J.: c. d., s. 64.

⁶⁷ Jensen, M.: *The American People and the American Revolution*, Journal of American History, 1970, vol. 57, s. 5—6.

⁶⁸ Fursenko, A. A.: *Amerikanskaja i francuzskaja revolucija XVIII veka. Opyt sravnitel'noj charakteristiky*, Voprosy istorii 1972, č. 11, s. 74; *týž*, *Amerikanskaja revolucija...*, s. 386—388; *týž*, *Obostrenije...*, s. 183.

vaným na zásadě posvátnosti a nadřazenosti soukromých majetkových práv. Nebyla vytvořena celým národem, ani jednotlivými státy, ale byla dílem konsolidované skupiny, jejíž zájmy neznaly státních hranic.⁶⁹

Ústava z roku 1787, ve které byla zřejmá tendence k upevnění výkonné moci a současná kampaň anglického tisku kolem „anarchie“ (míněno Shaysovo povstání) dovedly T. Jeffersona k následujícímu závěru. Tato „anarchie“ není náhodným jevem, ale je projevem schopnosti lidu odporovat snahám vlády zbavit se jeho kontroly. Proto v listopadu 1787 píše: „Nedej bože, abychom se museli ještě dvacet let obejít bez takového povstání... Která země může zůstat svobodná, když vládcové nedostávají čas od času upozornění, že lid si uchovává ducha odporu? Ať se chopí zbraní... Strom svobody je nutno občas zalévat krví vlastenců a tyranů. Je to jeho přirozená výživa“.⁷⁰

⁶⁹ Beard, Ch. A.: c. d., s. 324.

⁷⁰ *The Papers of Thomas Jefferson*, vol. XII, Princeton — New York 1955, s. 356.

ВОССТАНИЕ ШЕЙСА И ВОЗНИКНОВЕНИЕ АМЕРИКАНСКОЙ КОНСТИТУЦИИ

Война за независимость принесла победу молодой американской республике. Но она не сумела разрешить все противоречия, которые сотрясали страну. После войны перед США стал ряд проблем по нормализации внутренней жизни: преодоление экономических трудностей, принятие мер для укрепления государственно-политического устройства. Обстановка была настолько сложной, что историография говорит о „критическом периоде американской истории“.

Фермеры, ремесленники и рабочие вынесшие на своих плечах основную тяжесть войны, требовали демократизации общественных порядков и улучшения условий жизни, прежде всего путем отмены долгов и освобождения от налогов. Первые массовые выступления начались уже в конце войны за независимость. Особенно острая ситуация сложилась в штатах Новой Англии, прежде всего в Массачусетсе.

Кульминационным пунктом демократического движения стало крупнейшее восстание мелких фермеров во главе с ветераном войны за независимость капитаном Даниэлом Шейсом в 1786—1787 гг. Шейс вошел в число повстанцев вскоре после начала стихийно вспыхнувшего восстания. Он был выдвинут в ряды руководителей движения и скоро стал предводителем повстанцев.

В первый раз стоял во главе масс во время выступления в Спрингфилде 26 сентября 1786 г. Но тогда вооруженного столкновения не произошло. Но напуганное ростом движения массачусетское купечество собрало 40 тысяч ф. ст., чтобы восстановить „закон и порядок“. Перед лицом этих приготовлений Шейс сделал попытку овладеть арсеналом в Спрингфилде, но эта операция окончилась неудачей. В начале 1787 г. было повстанцам нанесено важное поражение и они разбились на небольшие группы. Некоторые из них существовали еще в мае, но главная часть вставших прекратила свое действие еще в феврале.

Восстание Шейса было попыткой народных масс углубить революцию плебейскими методами. Выступления масс перепугали господствующие классы США. Именно те, кто представляли интересы класса собственников, были более всего обеспокоены. Один из основных итогов восстания заключался в том, что представители господствующих классов пришли к выводу о необходимости срочно пересмотреть систему власти и добиться ее централизации и укрепления. Восстание Шейса поэтому стало одной из причин принятия новой конституции США.

Созданная новой конституцией политическая система была направлена на максимальное усиление централизации. Это был прочный барьер против революционного движения, против демократии, это были кодифицированные меры против политической активности масс, требовавших расширения своих прав. В этом смысле конституция США 1787 г. может рассматриваться как своего рода сговор господствующих классов против народа.